

הרב ברוך אבערלאנדער

אב"ד ורב דקהילת חברה ש"ס – ליובאוויטש
בודאפעסט, הונגריה

מקורות, מסמכים ותעודות לתולדות משפחת אבערלאנדער

רבות שמעתי מאאמו"ר ר' מרדכי אהרן חיים ז"ל אבערלאנדער על תולדות וקורות ימי חיי אבותיו לדורותיהם, ותמיד היה מצטער על מעט הידיעות שהגיעו לידינו על דברי הימים של משפחת אבערלאנדער¹. ומאז שעברתי לכהן לבודאפעסט בירת הונגריה תמיד ניצל את היותי שם כדי לגלות מסמכים חדשים ולברר פרטים חדשים לתולדות המשפחה. תעלומה מיוחדת היתה מקום מנוחתם של הסבים והסבתות, ורק אחרי חיפוש של שנים רבות הצלחנו לאתר את קבריהם². והנני שמח להיענות לבקשה ולפרסם בזה את הידיעות שנצטברו בידי גליון זה של 'אור ישראל' שמוקדש לזכרו של אאמו"ר ז"ל.

רוב רובם של הקהילות השונות שנזכרו לקמן נמצאים בסביבות האגם באלאטון, ולדאבוננו הרי במקומות הללו שחיו בהם פעם יהודים יראים ושלמים ובראשם רבנים גדולי תורה, הרי כעבור שנים בעת ה'פילוג' ביהדות הונגריה בשנת תרכ"ט, ובשנים שאחרי זה, עברו אלו הקהילות למחנה הניאולוגי, ועל כן נפקד מקומם לגמרי בדברי ימי הימים של היהדות הנאמנה. ישמש בזה מאמר זה לזכר העבר הזוהר שלהם.

אאמו"ר ז"ל תמיד היה מספר ומדגיש מתוך כאב שלמרות העבר המפואר של משפחת אבערלאנדער, ובראשם הרבנים הגאונים והצדיקים, הרי אחרי שנתפזרו ילדי זקנינו ר' מרדכי ליב³, בעזבם את בית אביהם, נתרחקו רובם ככולם מדרך היהדות המסורה, ועברו למחנה הניאולוגי (כמו הרבה משפחות חשובות דומות אחרות), ורק ענף אחד של המשפחה, ה"ה בנו ר' שלום ויוצאי חלציו, המשיכו ללכת בדרך התורה והמצוה עד היום. במשך השנים שהנני נמצא בבודאפעסט מצאתי כמה נינים ונכדים של משפחת אבערלאנדער, חלקם עדיין שומרים קצת על המסורת, וחלקים אחרים התרחקו לגמרי⁴.

שמות ההורים, תאריכי הלידה, הנישואין והפטירה שאכתוב לקמן נכתבו על פי החקוק על המציבות ועל הרשום בספרי המאטריקל והמסמכים הרשמיים שנשארו בארכיון הרשמי של ממשלת הונגריה, ובמקום שהוספתי דברים מפי מסורת המשפחה שבעל-פה הדגשתי את זה. במסמכים הרשמיים מופיעים בעיקר תאריכים לועזיים, אמנם לתועלת הקוראים 'תרגמתי' אותם וכתבתי בכל מקום את התאריך העברי כדי שירוץ בו הקורא. ברוב הפעמים כשנכתב שפלוני נולד "בסביבות שנה פלונית" אין זה השערת הכותב, אלא מבוסס על מסמכים שבהם נאמר גילו של פלוני בעת נישואיו או פטירתו – בלי לכתוב תאריך מדוייק. לצערי לא בכל מקום מופיע במסמכים השם העברי, והייתי מוכרח להשתמש לפעמים בשם הלועזי המופיע

1 הסיבה לזה ראה לקמן הערה 16.

2 וכאן המקום להודות לש"ב הרה"ח דוד מאיר שי' וועבער על עזרתו הרבה בזה.

3 ראה לקמן פרק ב.

4 אציין בזה אחד מבני המשפחות הללו, מלומד מאד ומומחה לשפות, נהיה מורה לשפות באחת מן

האוניברסיטאות במדינת יפן, ומאז שנפגשנו הרי בכל פעם שהוא מבקר בהונגריה אנחנו יושבים ולומדים נושאים שונים של היהדות.

שם. השתדלתי לראות בעצמי את כל המסמכים, אמנם בנוגע לכמה פרטים הסתמכתי על מחקריהם של חוקרים מעולים בתחום זה.⁵

כיון עד עתה נכתב מעט מאד על משפחת אבערלאנדער מפי מקורות מוסמכים, על כן יתכן מאד שנפלו טעויות בדבריי ואני גם בטוח שנשארו עוד מסמכים וידיעות חשובות שלא הגיעו לידי, ואבקש בזה מקהל הקוראים שישלחו אלי הוספות ותיקונים כדי להשלים את החסר.

א.

הרה"ח ר' שלום אבערלאנדער ז"ל מנייפעסט

הרה"ח ר' שלום אבערלאנדער נולד, להוריו הרבני ר' מרדכי ליב ומרת חנה, בסביבות שנת תר"ל בלעשענצע-טומאי (Lesencetomaj), עיירה במחוז וועספרים, נפת טאפולצא, לחוף אגם באלאטון בהונגריה. ר' שלום התחנך בישיבת בוניהאד המפורסמת, ורבו היה הגאון ר' יהודה גרינוואלד, בעל 'זכרון יהודה', שכיהן שם ברבנות בשנים תרמ"ט-תרנ"ו. בהיותו בבנייהאד קיבל הרבה תורה גם מהגאון ר' יצחק זעקל הלוי פולאק, נשאר בכת"י מחברת חידושי תורה שבו רשם ר' שלום למשמרת מתורת רבותיו הנ"ל.⁶

אעתיק בזה שני מכתבי המלצה שקיבל ר' שלום מאת רבו בעל ה'זכרון יהודה' לקראת סוף תקופת הלימוד בישיבה. התחלתו של המכתב הראשון נאבד לצערינו בשנות השואה, והשלמתי את המלים המסומנות בחצאי ריבוע ע"פ זכרונו של אא"ז ר' אליעזר ז"ל.⁷

[...אם כמוהו יהיו כל ה[בחורים], ואז מהם יצא תורה ליהודים, ופשיטא ומלתא דל"צ [=דלא צריכא] למימרי' שעמד היטב בנסיון הגדול שהי"ל [=שהיה לו], וכה יגן ה' צבאות ית' בעדו ויברכהו וישמרהו בכל אשר ילך.

ד"א [=דברי אלה] פה באנהאד כאור בוקר ליום ח"י אדר תר"ן ל'פ"ק]

הק' יודא גרינוואלד

בעזה"י

אגידה ואדברה עצמו מעלות התלמיד הבחור החשוב המופלא ומופלג בתורה וביראה חו"ש [=חריף ושנון] כ' [מ] שלום אבערלענדער נ"י אשר למד פה בישיבתנו לערך שנה ומחצה, לא נראה בו שומצא, מדרכי התורה וחוצה, אדרבא הוון יקר בו נמצא, למד תורה בהתמדה רבה, והי' יגע בה באהבה וחבה,

5 וכן המקום להודות למר יוזף קיש (בודאפעסט) ולמר דוד שייבר (בולדר, קולרדו), נצר לאחד הענפים של משפחת אבערלאנדער, על עזרתם הרבה.

6 ש"ב הרה"ח ר' שרגא ב"ר שלום שי' אבערלאנדער עובר על עריכת הספר והכנתו לדפוס, ונקוה שיצא לאור במהרה.

7 מכתבי קודש הללו היו מאד חשובים אצל אא"ז ז"ל ושמר עליהם כעל בבת עינו, וחכיתי שבצוואתו השאירם לי למנה, כיון שמאד העריך את עבודת הקודש שאני עושה בבודאפעסט עיר מולדתי, לקרב לב ישראל אל אביהם שבשמים. ובשנים האחרונות כשהייתי בא לבקר בביתו היה תמיד מתעניין על הפעילות בבודאפעסט, ובמיוחד היה מתעניין על תלמידיו לשעבר בבית הספר האורתודוכסי 'תורת אמת', ועל האפשרות לקרבם בחזרה לחיי תורה ומצות ואכמ"ל.

שקד על דלתי ביהמ"ד יום יום לשמוע בלימודים ורואה סימן יפה במשנתו לירד לעומקה של הלכה למשקל ולמטרא בדעת ובהשכל, וכמה וכמה סוגיות והלכות אשר על לוח לבו הם חקוקים, ועוסק בתורה על דעת לעשות לשמור ולהקים, הי"ת [=השם יתברך] יגמור בעדו לטובה ויתנהו לחן ולחסד וטעמו וריחו בו יעמוד, אבותיו יגילו בכבודו.

כעתירת הבעה"ח [=הבא על החתום] פה באניהאד עש"ק כ"ג ניסן תרנ"א לפ"ק.

הק' יודא גר"ו

לאחרי חתונתו התיישב ר' שלום בנייפעסט, והיה ממייסדי הקהילה האורתודוכסית דשם. נפטר בן ס"ה ביום ט"ו טבת תרצ"ה⁸, ונקבר בבית הקברות היהודי בנייפעסט. הקמת המצבה היתה עם גמר השלושים ביום א', ט"ז שבט⁹. בשנת תשכ"ד החליטו השלטונות לבטל את בית הקברות, ואז ביום כ"ד שבט פינו את ר' שלום והעבירו אותו לקבורה בהר מנוחות שבירושלים. למרבה הפלא הרי שאת נוסח מצבתו שבירושלים שונה לגמרי¹⁰ מנוסח המצבה המקורית שהיה על קברו של ר' שלום בנייפעסט.

אעתיק בזה את נוסח המצבה, שיאיר את דמותו ופועלו¹¹:

כתר שם טוב עולה על גביהן

פ"נ

שלום שמו בשלום נשמתו לעולמה הלכה

לעניים ואביונים היתה ביתו פתוח לרוחה

וגם בעת חליו יגע לעסוק בתורה הקדושה

מעודו הסתופף בצל צדיקים באמונה טהורה

במסירות נפשו ויראתו הטהורה

נהג את בניו ובנותיו ע"ד חסידות ודעת תורה

חלקו בגן עדן בתוך עדה הישרה

נפשו בצרור החיים היא צרורה

הולך לפניו צדקותיו ומע"ט אשר עשה

ה"ה מוה"ר

שלום בן מוה"ר מרדכי יהודה

אבערלענדער זצ"ל

8 באותו זמן בהפרש זמן קצר נפטר גם הרבני החשוב ר' יהודה פרידלנדר ז"ל, שהיה גם שכיני שגר באותו בית והיה גם ידיד חביב של ר' שלום. לזכרם הקימו שתי המשפחות קרן לנצרכים בשם "ש"י לתורה".

9 ידיעה על כך הופיעה בעיתון היהודי Zsidó újság מזה-18 ליאנואר 1935 עמ' 11.

10 זוהי עיקרי הנוסח: שהי' ביתו פתוח לרוחה / לצאצאיו למד דרכי התורה / וחנכם לאמונה ויראה טהורה /

מעשיו יהי' להם לאורה.

11 תודתי נתונה בזה לש"ב האברך היקר ר' אליעזר שי' קאלמאן על שהמציא לי תמונת המצבה.

יצאה נשמתו בטהרה
 עש"ק ט"ו טבת ס'ה' לימי חייו
 ונטמן בו ביום ת'ר'צ'ה' לפ"ק
 ושם אמו חנה

שמו וזכרו ומדותיו הטובים
 ליוצאי חלציו תהא לאורים
 ויצוהו משפחתו ואוהביו הנאמנים
 מגן עדן העליון עלינו ימליץ מישרים
 ת'נ'צ'ב'ה'

ב.

אביו הרבני החשוב ר' מרדכי ליב אבערלאנדער ז"ל שו"ב

הרבני ר' מרדכי ליב אבערלאנדער נולד, להוריו הרב יוסף חיים צבי ומרת מירל, ביום כ"ג אלול תקצ"ה בנאג'ואז'ון (Nagyvázsony), עיירה במחוז וועספרים, נפת וועספרים, 21 ק"מ מעיר המחוז. ר' מרדכי ליב התחתן עם אשתו מרת חנה פישר ט"ו אלול תרי"ט בדיסעל (Diszel) עיר מגורי הכלה. שם אבי הכלה רשום במסמכים הרשמיים: מיהאלי פישר, הרב של דיסעל. לפי מסורת המשפחה (שנשמעה מפי דו"ר ר' מרדכי יהודה ז"ל) היה שמו הרב ר' יחיאל צבי הכהן פישר¹². אם הכלה: רייצל ברייער.

בזמן חתונתו היה רמ"ל תושב העיירה ויטא (היום Nemesvita), ושם נולד לזוג הצעיר בנם בכורם מיכאל (ביום השבת, כ"ו סיון תר"כ) ובתם מערל (ב' תמוז תרכ"ב). מאוחר יותר עוברת המשפחה ללעשענצע-טומאי ושם (בשנת תר"ל בערך) נולד בנם שלום¹³. משם הן עוברים לנאג'ערבא (Nagygörbő) ושם נולד בנם עמרם (ל' תשרי תרל"ב), שנפטר שם כעבור שנה וחצי (י"ח ניסן תרל"ג). כל עיירות הללו נמצאים באיזור האגם באלאטון. המשפחה שוב עוברת לסעד-ראקוש (Szöd-Rákos) במחוז פעשט ושם נולד להם בנם יעקב (כ"ה אב תרל"ה), שנפטר שם כעבור כחודשיים (ד' חשון תרל"ו) ונקבר בעיר ווייטצען (Vác) הסמוכה (מרחק של חמש וחצי ק"מ).

ביום כ"ג תמוז¹⁴ תרמ"ו נפטרה בווייטצען אשתו מרת חנה, ונקברה למחרתו שם בבית הברות הישן. קברה נמצא כעשר שורות אחרי קברו של האב"ד הגאון ר' דוד יהודה

12 בניו היו הרב יעקב הכהן פישר אב"ד זאלאמיהאיפא ור' משה טוביה הכהן פישר מפרשבורג (עליו ראה לקמן).

13 רישומי המאטריקל של השנים 1863-1869 חסרים, ועל כן אין אנו יודעים על לידת ילדיו האחרים בתקופה זו.

14 כך נאמר בנוסח המצבה, אמנם ברישום הרשמי נאמר: "נפטרה 25 ליולי בשעה שבע בערב, ונקברה 25 ליולי בשעה 11 לפה"צ", ולפי זה יוצא שנפטרה ביום כ"ב תמוז.

זילברשטיין בעל 'שבילי דוד'. וזהו נוסח מצבתה¹⁵:

פ' ט'

האשה החשובה והצנועה מ'

חנה ע"ה

אשת כ"ה מרדכי ליב אבערלענדער נ"י

נפטרה כ"ג ונקברה כ"ד תמוז ת'ר'מ"ו' לפ"ק

תנצב"ה

ושם אמה רייצל

ברישום הרשמי נאמר על מרת חנה שהיא היתה "אשת השוחט", וגם נאמר שנפטרה בווייטצען. ולא ברור האם באותו זמן כבר עבר ר' מרדכי ליב לווייטצען כיון שנתמנה שם כשוחט, או שעדיין המשיך במשרתו בסעד-ראקוש. בכל אופן מסתבר (כפי מסורת המשפחה) שמשרתו כשוחט הביא את המשפחה להחליף בתדירות את מקום מגוריהם בעיירות השונות. עד כאן יכולנו לעקוב אחרי חייו ר' מרדכי ליב לפי תעודות ומסמכים, מעתה עלינו להסתמך על מסורת המשפחה, כי לע"ע לא הגיעו לידינו רישומי מסמכים השייכים לתקופת חייו שאחרי זה.

לאחרי פטירת אשתו נשא ר' מרדכי ליב שנית. שם אשתו השניה לא ידועה, ולפי המסורה לא התייחסה בעין יפה ליתומים, וזה הביא אותם לעזוב את הבית בגיל צעיר, נתפזרה המשפחה ולא עמדו בקשר גם עם האבא¹⁶. אחדים היגרו לארה"ב, וכמה מהם אף רפו ידיהם בשמירת המצוות כדבעי. בנו ר' שלום וילדיו תמיד הרימו על נס את הדוד (אחי האם) ר' משה טוביה פישר מפרעשבורג שהתעניין בחינוכו, ושיכנע אותו לעבור ללמוד לשיבה בבאניהאד. י"א שר' שלום היה בדרך ללמוד מדעים באוניברסיטה (כך שמעתי מאמו"ר ז"ל) או שהתכונן להגר לארה"ב בעקבות כמה מבני המשפחה (כך שמעתי מדודי ר' יחיאל שי'), והדוד ר' משה טוביה הניאו אותו מזה, ועד ששיכנע אותו לעבור ללמוד לשיבה.

דו"ז הרה"ח ר' מרדכי יהודה ז"ל היה אומר שר' מרדכי ליב נקרא אח"כ לשרת כשו"ב בכפר צ'לומיא שלידי באלאשאג'ארמאט¹⁷. ולאחרונה אף נתגלה קברו¹⁸ בבית הקברות היהודי באלאשאג'ארמאט¹⁹:

15 נעתק בספר "בתי-קברות בווייטצען בארץ הגר", Kormos Szilvia: A váci zsidó temető, בודאפעסט 2010, עמ' 91 מס' 294.

16 זה גרם גם למיעוט המסורות שהגיעו לידינו אודות קורות המשפחה בדורות הראשונים.

17 שני כפרים ישנם בשם הזה אחד ליד השני, במרחק של 9-10 ק"מ מבאלאשאג'ארמאט: Kiscsalomja ו-Nagycsalomja. היום הם בסלובקיה ונקראים: Malá Ěalomija ו-Vel'ká Ěalomja.

18 תורתינו נתונה בזה להרה"ח דוב בעריש שי' וועבער על עזרתו בזה.

19 מקום קברתו נמצא ישר מול הכניסה לקראת סוף הדרך בצד ימין 4 שורות לפני החומה, ומסומן היום במס'

פ"נ

מרדכי היהודי ה] [נה פה בכבודו
 רדף צדקה וחסד כפי חילו ומאדו
 דרך אמונה ויראת ה' בחר לו לז[רעו]
 כי תומת ישרים היה בלבו מעודו
 לזאת גם דברי פי אבן יהוה הודו
 ימי שנותיו שלמו נפשו לעפר שחה
 ב[ז]בחי מרומים מאלהיו ישא ברכה
 מו"ה

מרדכי ליב

אבערלענדער ז"ל

נפ' בן ע"ז שנים כ"ה סיון תרע"ב לפ"ק
 שם אמו מירל
 ת'נ'צ'ב'ה'

למרות שגם על מצבתו וגם על מצבת אשתו הראשונה נכתב שמו כ"מרדכי ליב", נראה ששמו המלא היה "מרדכי יהודה", ויעיד ע"ז דו"ז הנ"ל שנוולד ביום == ונקרא על שמו: מרדכי יהודה.

ג.

אביו הרה"ג ר' יוסף חיים [צבי] אבערלאנדער זצ"ל
 רב אב"ד בקהילות נאג'ואז'ון ונ'נ'שמעלייק

הרה"ג ר' יוסף חיים צבי אבערלאנדער נולד בסביבות שנת תקס"ו בטאפולצא (Tapolca), עיירה במחוז זאלא, נפת טאפולצא, לחוף אגם באלאטון, 27 ק"מ מהעיר קעסטהיי. המסמכים מוכיחים שהרבה מבני משפחת אבערלאנדער חיו במשך עשרות שנים בעיר טאפולצא מתחיל כבר משנות ה-תק"ס. ואף מצאנו שם את ר' שמואל אבערלאנדער, שהיה יותר מבוגר מר' יוסף חיים צבי, ואולי היה הוא אחיו הגדול או בן דודו.

אשתו הראשונה היתה מרת מירל ממשפחת ברייער, ילדם הראשון, האני נולדה בסביבות שנת תקפ"ט בעיירה סנטאנטאלפא (Szentantalfa) שבמחוז וועספרים. לאחר זה עוברת המשפחה לנאג'ואז'ון (Nagyvázsony) ושם נולדים להם בניהם שמואל (בסביבות שנת תקצ"א), מרדכי ליב (כ"ג אלול תקצ"ה) ובתם אנא (בסביבות שנת תר"א), ובניהם ישראל (בסביבות שנת תר"ב)²⁰ ושאלאמאן (בסביבות שנת תר"ד) ובתם עמליה (כ"ג תשרי תר"ו).

בספר המאטריקל רשום כאן שנתנית השם היה על-ידי אביה הרב, הרי שבתקופה זו כבר כיהן ר' יוסף כרב העיירה. כעבור חודשיים (ל' כסלו) מופיע ברישומים ה'סידור קידושין' הראשון שלו שהוא ערך כרב²¹.

בנאג'ואז'ון כיהן ברבנות הגאון ר' משה נחום רוזנבוים, ונפטר ביום ט"ז חשון תקפ"ו²², ואין לדעת האם בשנת תקפ"ט כשר' יוסף עבר לגור לעיירה היה זה כיון שכבר אז (כשהיה בן כ"ג) נתמנה לממלא מקומו כרב אב"ד, או שנתמנה לרב רק בסביבות שנת תר"ו (בהיותו כבר בן מ')²³. יש לציין שלא ידוע לי לע"ע על רב אחר שכהן שם בין השנים תקפ"ו-תר"ו, ולא מסתבר שכסא הרבנות נשארה ריק תקופה כ"כ ארוכה. אבל אין מזה ראייה כי גם על כהונתו של ר' יוסף לא ידענו עד שלא נתגלו לנו עכשיו הרישומים הנ"ל. אפשר גם שנתמנה לרב בשנים שלפני שנת תר"ו, אמנם כיון שלא הגיעו לידינו מסמכים שלפני שנת תר"ו אין אנו יכולים לקבוע בזה מסמרות.

לאחרי לידת בתם בתחילת שנת תר"ו נפטרה כנראה אשתו מרת מירל, ואולי מתה בלדתה. אין בידינו דבר ברור בזה, כי היא לא רשומה ברשימת הנפטרים בנאג'ואז'ון. ר' יוסף נשא שנית את מרת חנה האכשטעטער (נולדה בסביבות תקפ"ג), וחזרו לגור בנאג'ואז'ון, ושם נולדו להם בנותיהם רוזא (ג' שבט תר"ח) ויעטי (ו' תשרי תר"י). ושוב עלה ר' יוסף לכהן כרב אב"ד בעיירה ג'נג'שמעלייק (Gyöngyösmellék), עיירה במחוז באראנא, כ-50 ק"מ מהעיר פייץ מצד אחד וכ-20 ק"מ מגבול קרואטיה מצד השני. במקום רבנותו החדש נולדו הבנות רעגינא (ה' אדר ב' תרי"א) ואסתר (י"ג אדר תרי"ד). במסמכים הרשמיים נשאר גם רישום חופה וקידושין שהוא ערך שם (כ"ד שבט תרי"ג).

בן מ"ח הלך ר' יוסף לעולמו, ונקבר בבית הקברות היהודי שבעיר. בקיץ תשס"ה התלוויתי לאאמור"ר ז"ל ועלינו על קברו, והתברר למרבית הפלא שבשנת תשס"א-ב חידשו בני העיר את בית הקברות היהודי, בעזרת מענק ממשלתי, וכיום ישנם שם 74 קברים עומדים במצב טוב. וזהו נוסח מציבת ר' יוסף:

פ"נ

יוסף עוד חי במרומים

ונשמתו יושבת בשמים

ספדי עדה על מות מורך

פי שנים רוה היל' בהורך

בוואיטצען בארץ הגר" (שבהערה 15) עמ' 117 מס' 398.

21 יש לציין שברישיומים הרשמיים מופיע בתדירות ליד שמו התואר rabbi או rabbiner.

22 ראה מש"כ הרב מא"ז קונסטליכער בספר 'עטרת עקיבא' עמ' 10-11. והוא מסופק שם בפרטי התאריך, אבל גם לדבריו הרי שנת תקפ"ו אין בו ספק, שהרי ב"דרוש לזיין אב תקפ"ו" הנעתק שם, מוזכר בו אבידת "הרב המאה"ג מו"ה נחום אב"ד דק"ק וואשען".

23 וראוי לציין שכעבור שנים התחתנו הצאצאים של שני הרבנים, כשאמ"ז ר' אליעזר אבערלאנדער נשא לאשה (בדר"ח אלול תרפ"ו) את מרת אסתר לבית אויש (שאמה מרת מרים היתה נכדתה של הגאון ר' יוסף גרינוואלד מטשעטשאוויץ, שהיה חתנו של הגאון ר' משה נחום).

חיים נצח חלקו וגורלו
 יתר שאת ויתר עז יש לו
 יד ושם עשה בתוך עדתו
 מורה דרך הי' עם צדקתו
 צבי ישראל מצות חפצת
 בתורה רק יגעת ומצאת
 ישר להורות עמך השקעת

הרב מה"ו יוסף חיים אבערלענדער
 מת בי"ח שבט תרט"ו לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

יש להבחין בשינוי שבין השמות שמופיעים בראשי השורות לבין זה שמופיע למטה, שהרי בראשי השורות נאמר: "יוסף חיים צבי", ואילו למטה נאמר רק "יוסף חיים". ויש מי שרצה לומר שצבי היה שם אביו של ר' יוסף, אבל לא נראה כן, שהרי הנכדים שנקראו על שמו נקראו בשם "יוסף חיים צבי". ואציין כאן שתים מהם: בנו של ר' שמואל (י"ח אלול תרכ"ב) ובנו של ר' ישראל (בסביבות תרכ"ז)²⁴, וזה מוכיח ששמו המלא היה "יוסף חיים צבי". ומידי ספק לא יצא.

בבית הקברות דשם מצאתי גם את קברה של אשתו השנייה של ר' יוסף (נפטרה ח' אב תרס"ח), וזהו נוסח מצבתה:

פ"ט

חנה האבשמעטער

ת'נ'צ'ב'ה'

ltt nyugsyik

özv.

Oberländer Józsefné

szül. Hochstädter

Johanna

élt 86 évet

Megh. 1908. aug. 5

BÉKE PORAIRA

²⁴ נפטר בוויטצען ביום י"ז טבת תרצ"ד. נוסח מצבתו נעתקה בספר "בתי-קברות בוואיטצען בארץ הגר" (שבהערה 151) עמ' 113 מס' 385. לפני כמה שנים הנציחו עיריית ווייטצען את שמו וקראו לכבר בעיר על שמו.

בולט השינוי בנוסח שבין מצבת הרב (בשנת תרט"ו) לבין מצבת הרבנית (בשנת תרס"ח), מצבת הרב הינה נוסח רבני מסורתי בלשון הקודש, ואילו כעבור ששים שנה התרחקו כבר בני קהילה זו ממסורת היהדות (כמו רובם הגדול של הקהילות באיזור הזה), ועל כן כתבו את נוסח המצבה בהונגרית²⁵. הקהילה התדלדלה וירדה עוד ועוד, ועד שבשנת תרצ"ט כבר לא גרו יהודים בג'נג'שמעלייק.

ד.

מנוע אבי הגאון ר' מרדכי בנעט מניקלשבורג

בכל המסמכים הרשמיים לא מופיע שום פרט על הוריו של הרב ר' יוסף או על מקום הולדתו. אמנם מסורת המשפחה²⁶ שר' יוסף "היה נכדו של אבי מהר"ם בנעט מניקלשבורג". אבי הגאון מהר"ם בנעט היה נקרא ר' אברהם, ובנו מהר"ם נולד בשנת תקי"ג, היה רבה של ניקלשבורג וגם של כל מדינת מעהרין (מורביה), ונפטר ביום י"ג אב תקפ"ט. ולפי זה יוצא שר' יוסף שנולד בסביבות שנת תקס"ו היה בן אחותו של מהר"ם²⁷, והיה בן כ"ג בפטירת דודו. ומסתבר שאת בנו מרדכי [יהודה] ליב שנולד ביום כ"ג אלול תקצ"ה, שנים ספורות אחרי פטירת מהר"ם, קרא ר' יוסף על שם דודו הגדול שהעריכו, ואולי גם היה מתלמידיו²⁸.

כאמור, הרי הקשר של משפחת אבערלאנדער למשפחת מהר"ם בנעט מניקלשבורג אינו אלא מסורה שבעל-פה בידי המשפחה, אבל הצלחתי לגלות בספר המאטריקל של ניקלשבורג ששם בעיר נולדו וחיו הרבה מבני משפחת אבערלאנדער, ודבר זה מחזק את השמועה הנ"ל. ולפי זה יוצא לנו שאחד מבני משפחת אבערלאנדער שבניקלשבורג נשא לאשה בת אחותו של מהר"ם, הם היגרו להונגריה²⁹, ושם נולד להם בנם הרב ר' יוסף. ואעתיק בזה את רשימת השמות שנמצא בספר המאטריקל³⁰:

25 תרגום: פה טמונה האלמנה אשת הרב יוסף אבערלאנדער, נולדה בשם חנה האכשטעטער, חיה 86 שנה, מתה ב-5 באוגוסט 1908, מנוחה לעפרה.

26 נמצא בשתי רשימותיה של ד"ר Edit Cseh מניו יארק, נכדה של מרת אנא בת ר' יוסף. הרשימות אינן תח"י עכשיו, וציטטתי בפנים את תוכנו מפי הזכרון.

27 במאמרו של הרב אברהם בנדיקט: "פרקים נוספים לתולדות הגאון מהר"ם בנעט זצ"ל", בתוך ספר 'חידושי מהר"ם בנעט' עמ"ס שבת, ירושלים תשנ"ז, עמ' 19, הוא כותב שברשימת התושבים בשורגע משנת תק"ל רשומים ילדי ר' אברהם בנעט: בן בגיל 16 (ה"ה הגאון מהר"ם), בן בגיל שנה וחצי (שנקרא כנראה ישעי), ושתי בנות אחת בת עשר והשניה בת שבע. ולפי זה יוצא שבעת לידת ר' יוסף בסביבות שנת תקס"ו היתה אמו בת מ"ו או מ"ג.

28 השם יהודה אולי נקרא על-שם אחיו של מהר"ם, ר' יהודה בנעט. בנו הרב אברהם היה דיין בפאקש, ראה 'אישים בתשובות חתם סופר' עמ' רסב-רסג. אמנם הרב אברהם בנדיקט במאמרו שם מטיל ספק בזה.

29 והרי ידוע שבשנים הללו היתה הגירה גדולה של יהודים ממורביה להונגריה.

30 תודתי נתונה למר John Schaffa, שהעביר לי את הרשימה מעשה ידי החוקר מר Eugene Stein. ספר המאטריקל של קהילת ניקלשבורג (בצ"כית: מיקולוב) מהשנים 1767-1912 נמצא במוזיאון היהודי של פראג.

השם למשפחת אבערלאנדער	תאריך לידה	תאריך הפטירה
בערל		
שיינדיל	תקכ"ט?	תקפ"ט
[הרב] מרקוס אשר	תק"ל?	
ישעיה	י"ב ניסן תקנ"ב	
שמואל הירש	ה' ניסן תקנ"ד	תר"מ
רויזל	י"ח טבת תקפ"ג	
יוסף לויב [לייב?]	י' תשרי תקפ"ה	
משה	ד' אלול תקפ"ז	
מירל	י"ב אדר תק"צ	
פנחס	ב' אב תקצ"ג	
קתרינה	ד' כסלו תקצ"ה	8.27.189?
לאה	תקצ"ו	
גולדא חיה	כ"ט חשון תקצ"ח	
מאיר	י"ז אדר תקצ"ט	

ה.

הר"ר יוזפא אובר לענדיר ממגורשי ווינא

אא"ז ר' אליעזר ז"ל היה אומר שאנחנו מצאצאיו של המחבר ספר 'יד אבי שלום'. דודי ר' שמואל שי' שמע זאת ממנו כמה פעמים, ובזכרוני שבערך בגיל בר-מצוה גם אני שמעתי ממנו עד"ז, והיה מצטער על שהספר לא נמצא בהישג יד ואין בידו לקרוא בו. לאחרונה בדק דודי הנ"ל את הספר, ואכן נמצא שם משהו הנוגע לענין זה.

מדובר בספר שנדפס באופיבאך שנת ת"פ, ואעתיק ממנו קצת כדי שנכיר את המחבר ואת גודלו. וזה הנאמר בדף השער:

יד אבי שלום

אשר איזן וחקיקר ותיקן מושלים הרבה מעלות ומידות, בתורה ובחסידות, לו עשר ידות, הרב המופלא החסיד מהור"ר יוסף שלום זצלה"ה, שהיה אור תורתו נהג רבנות בק"ק פיזענץ במדינת מעהרין... חיבר רחב על התורה וכמה הפטרות ופסוקים נביאים וכתובים... באשר הצדיק הרב הנ"ל נפטר ושכח

חיים לכל החיים, העיר ה' רוח בנו האלוף התורני הרבני מהור"ר מאיר להוציא לאור תעלומה, מחשבת אביו הרב זצ"ל אל הפועל, והוסיף מדלי' הגהות אמרי שפר, ויגע וטרח ונתנו תחת מכבש הדפוס...".

וזה אשר כתבו עליו בהסכמתם בי דינא רבה דק"ק ניקלשפורג:

חזית איש **מאיר** במלאכתו מלאכת שבתורה אור לישרים ישרי לב חכם ישכיל פיהו פה פתוח פותח בדברים ודורשן ה"ה האלוף התורני הרבני מהור"ר **מאיר** בן הרב הוותיק מלא חדת ועתיק, פיו מרגליות מפיק, המנוח מהור"ר **שלום** זצ"ל, שהי' אב"ד ור"מ ומורה צדק לעדתו בק"ק **פיזענץ** והניח אחריו ברכה, שמורה בכל וערוכה... ולא זכה בחייו להוציא אור תעלומה, וצוה את בנו הרבני מהור"ר מאיר הנ"ל, להיות זהיר וזריז וזריזי' מקדימין להביא ספרו לבית הדפוס דפסת מועט דפסת וברא כרעא דאבוהו, אב בחכמה וביראה... לפעמים הוסיף מדילי' דברים נכוחים למבין דבר מתוך דבר ולהיות שמו בקרבו קרא שם הספר **יד אבי שלום**...

והגאון הגדול הרב מהור"ר גביראל [עשקעלעש] אב"ד דק"ק ניקלשפורג וכל מדינת מעהרין מוסיף בהסכמתו:

...אחרי ששמעתי על הרב מהור"ר שלום הנ"ל שהיה חסיד ועניו ויגע בתורה בהתמדה גדולה מתאוה וצוה את בנו הנ"ל להדפיס ספרו, בכך נתתי ידי ואצבעותי להסכים על כל האמור לעיל...

ובהקדמה כותב בן המחבר:

...כל ימי א"א הרב זצלה"ה התאוה ודובר שלו"ם לכל זרעו, מי יתן ויחוקקו מילי מעלייתא לימרי משמי... ובעונינו שנטרפה השעה שלא יכול לגמרה ללבנו ולבררו שנית. צוה לפני מותו בדייתקי מפורשת ביחוד גוזר עלי וכתב ומסר לידי שני ספריו יותר מת"ק ביגן לברר וללבנם... אחרו פעמי לאמר כלך מדרך זה ארבע ועשרים שנה שנפטר א"א ז"ל התרשלתי, וזה שנתיי' בחודש זיו איתחזי לי בחלמי תלת זמנין לגמר המצוה להבי' ספרו תחת מכבש הדפוס... ואברך על המוגמר שזיכני לגמר הספר... מגודל הוצאות דפסת"י מועט מזער שם ימצאו לפעמים (הג"ה) שהוספתי לע"ד מדילי בהסכמת גאונים רבנים מופלגים יודעי ומכירי וטובו ומהותו א"א זצלה"ה, שכל ימיו תורתו אמונתו לשם שמים, ומושלם במידות ומעלות וחסידות בקי בחדרי תורה נגלה ונסתר... והנני מן המודיע[ים] שקרינו שמו יד אבי שלום... לתרי טעמא שהוא כתיבת יד א"א הרב מהור"ר שלום, וע"ש זקיני הר"ר דוד הי"ד זצ"ל הנהרג, י"ד גמטרי' דו"ד, ור"ת 'ינקום דם אב של שלום...

ואל זה יביטו אל... א' מן השרופים בשריפה בעונות כ"ה מנחם תע"ט לפ"ק בק"ק ניקלשפורג ונשארתי גברא ערטילא, ונשרפו כתב[ים] א"א ז"ל יותר מת"ק ביגן על התורה ונביאים וכתובים ומאמרי הש"ס, וספרי' שלי נחמדים מפז

לערך מאתים ר"ט חבל על דאבדין ולא משתכחין כווייהו.

ואקצר דהמצע מהשתרע קצר זעירא דתלמידי דמן חברי' אסקופ' נדרסת
מאיר בא"א הרב המופלא החסיד מהור"ר יוסף שלום זצ"ל אב"ד בק"ק
 פיזענץ במדינ' מעהרין, **חתן הקצין הנדיב הר"ר יוזפא אובר לענדיר ז"ל**
ממגורשי ווינא, ואח"כ ישב בטורלך, ואני מתושבי ק"ק ניקלשבורג

הרי שר' מאיר המוציא לאור מניקלשבורג, היה בנו של הרב יוסף שלום, שהיה אב"ד
 בפיזענץ³¹ בדרום-מזרח מורביה, ונפטר בערך בשנת תנ"ה, בנו של ר' דוד הי"ד.

ר' מאיר היה חתנו של ר' יוזפא אובר לענדיר ז"ל ממגורשי ווינא (בשנת ת"ל)³², שישב
 אח"כ בטורלך, ונפטר כבר בשנת ת"פ כשהספר יצא לאור.

מסתבר לומר שר' יוזפא ממגורשי ווינא הוא ראש המשפחה שממנו נתפשטה משפחת
 אבערלאנדער לענפיה השונים. והנה לפי המסורה הנ"ל מפי אא"ז ז"ל שמשפחת
 אבערלאנדער הם גם מיוצאי חלציו של הרב המחבר 'יד אבי שלום', והרי בנו ר' מאיר היה
 רק חתנו של ר' יוזפא אבערלאנדער, יש לומר בשני אופנים: (א) ר' מאיר לקח לעצמו מאת
 חותנו את שם משפחת אבערלאנדער. (ב) שאחד מיוצאי-חלציו של ר' מאיר התחתן שוב עם
 משפחת אבערלאנדער בהיותם גרים בניקלשבורג.

והדבר עדיין צריך בירור.

31 ביזענץ, בגרמנית: Bisenz, והיום נקרא בצ'כית: Bzenec.

32 ראוי לציין להידורו של ה'חזק יעקב' בקשר לגירוש ווינא, הוא כותב (אוי"ח סי' תסח סק"ט): "נשאלתי מאנשי
 ק"ק ווינא, שקודם הגירוש היה שם מנהג לאסור... ועכשיו שנתגרש אותו קהל ונתיישב ע"י איזה אשכנזים... אי
 מחויבים לנהוג כחומרי מקום שהלך לשם, או אמרינן כיון שנתבטל הקהלה ונתגרשו נתבטל מנהגם. והשבתי... ליכא
 כאן מנהג כלל, כיון שנתבטל הקהל נתבטל מנהגם ואסתלק מעשה ראשון כי פנים חדשות באו לכאן. ואין מן הצורך
 להאריך על יתר תקוע בזה...".